

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ
ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ КУРОРТІВ І ЛІКУВАЛЬНО-
ОЗДОРОВЧИХ МІСЦЕВОСТЕЙ**

Ю. С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук, доцент
E-mail: petliuk2012@yandex.ru

А. А. ЦИГАНОК, студентка 4 курсу юридичного факультету
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
E-mail: Atsiganok@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасних теоретико-практичних проблем застосування заходів юридичної відповідальності за порушення правового режиму курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей (зон) як природних об'єктів і територій, що підлягають особливій охороні.

У роботі зазначається, що до осіб, винних у вчиненні порушень законодавства про курорти, одночасно з притягненням їх до адміністративної, кримінальної чи дисциплінарної відповідальності або ж незалежно від такого притягнення можуть бути застосовані заходи майнової відповідальності. Оскільки спеціальних такс чи методик для територій та об'єктів лікувально-оздоровчого типу законодавство України не передбачає, шкода, що заподіюється такими правопорушеннями, обчислюється на загальних підставах, передбачених Цивільним кодексом України.

На основі проведеного дослідження можна зробити узагальнення, що внаслідок недосконалості чинного законодавства постають проблеми забезпечення правопорядку при використанні та охороні курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей. Тому, зважаючи на ці чинники, доцільними є пропозиції вжити невідкладних заходів щодо посилення адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності; удосконалення процедури накладення відповідних стягнень; прийняття спеціальної методики визначення розміру відшкодування у разі заподіяння шкоди природним лікувальним ресурсам.

Ключові слова: відповідальність, правопорушення, природні лікувальні ресурси, курорт, лікувально-оздоровча місцевість.

Актуальність. В умовах загрозливої екологічної ситуації та інтенсифікації темпів життя сучасного індивіда зростає значення і цінність природних лікувальних ресурсів, які використовуються для профілактики захворювань, лікування й медичної реабілітації людей. Здоров'я сучасного та майбутнього поколінь безпосередньо залежить від

збереження, відтворення, раціонального використання та охорони природних лікувальних ресурсів, властивістю яких є здатність благодатно впливати на відновлення і розвиток фізіологічних життєвих сил людини.

Таке право виникає в людини при народженні та реалізується нею протягом усього життя. Воно, як вважає І. О. Костяшкін, ґрунтується на природному, біологічному рівні, який полягає в можливості природних ресурсів позитивно впливати на організм людини та в його здатності сприймати цей вплив і відновлювати свої життєві сили [1, с. 126]. Таким чином, використання природних лікувальних ресурсів забезпечує повноцінне життя індивіда та є об'єктивно необхідною умовою для його належного існування та розвитку.

У разі порушення вимог екологічного законодавства про курортні та лікувально-оздоровчі території винні особи несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зазначити, що питання притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони курортів, лікувально-оздоровчих місцевостей не стало надто поширеним об'єктом наукових досліджень. Проте такі вчені, як А. Г. Бобкова, І. Г. Булах, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, А. М. Орлов, О. П. Савоста, О. М. Ткаченко, А. І. Черемнова, висвітлюючи різноманітні аспекти правового регулювання використання та охорони курортів, лікувально-оздоровчих, рекреаційних місцевостей (зон, територій), а також земель оздоровчого призначення, у своїх наукових напрацюваннях торкалися також проблем застосування заходів юридичної відповідальності за порушення законодавства в цій сфері суспільних відносин.

Відтак, **метою** цієї статті є дослідження окремих правових аспектів притягнення до відповідальності за правопорушення у сфері охорони та використання курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей.

При написанні статті було використано різні **методи** наукового пізнання. Зокрема, діалектичний метод дав змогу розглянути відповідальність за правопорушення у сфері охорони та використання курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей у динаміці та нерозривному взаємозв'язку елементів правового режиму курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей. Завдяки формально-логічному методу з'ясовано стан застосування заходів юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони та використання курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей. Функціонально-правовий метод став основою дослідження ефективності законодавчих приписів, що забезпечують правопорядок у сфері використання та охорони курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей.

Виклад основного матеріалу. Чинне законодавство не містить спеціальних норм, що передбачають відповідальність за порушення режиму використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів. Водночас у ньому є низка норм, застосування яких можливе в зазначеній сфері правовідносин.

Підставою для притягнення до відповідальності є такі порушення: самовільне використання курортних, лікувально-оздоровчих зон, природних лікувальних ресурсів; пошкодження, псування, знищення природних курортних і лікувальних ресурсів та факторів; нецільове використання курортних і лікувально-оздоровчих зон; здійснення в межах курортних і лікувально-оздоровчих зон діяльності, що може негативно впливати на лікувальні властивості та санітарний стан територій, які підлягають особливій охороні; самовільна забудова курортних, лікувально-оздоровчих зон тощо.

Варто звернути увагу на те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2] та Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) [3] не передбачають окремих норм, які б встановлювали відповідальність безпосередньо за порушення порядку використання та охорони курортних і лікувально-оздоровчих зон. У цьому випадку застосовуються загальні норми, які передбачають адміністративну (гл. 7 КУпАП «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини») або кримінальну відповідальність (гл. 22 ККУ «Злочини проти довкілля») за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища [4, с. 395].

Самовільна забудова площ залягання мінеральних чи термальних вод, невиконання при цьому правил охорони надр і вимог щодо охорони довкілля, будівель та споруд від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин на підземні води, а також маркшейдерських і геодезичних знаків – тягнуть за собою адміністративну відповідальність за ст. 57 КУпАП «Порушення вимог щодо охорони надр» у вигляді накладення штрафу на громадян від чотирьох до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – *нмдг*) і на посадових осіб – від десяти до чотирнадцяти *нмдг*.

Здійснення заходів охорони водних ресурсів на території курортів є одним із пріоритетних напрямів розвитку курортної справи в Україні. Забезпечуючи неухильне виконання норм та правил в означеній сфері, законодавство України передбачає й відповідальність за порушення цих норм. Так, адміністративна відповідальність за порушення правил охорони водних ресурсів (забруднення та засмічення вод, порушення водоохоронного режиму на водозборах, яке спричиняє їх забруднення, водну ерозію ґрунтів та інші шкідливі явища) на території курортів та лікувально-оздоровчих територіях настає за ч. 1 ст. 59 КУпАП. Такі дії тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від трьох до семи *нмдг* і на посадових осіб – від п'яти до восьми *нмдг*.

Наявність у діяннях щодо порушення правил охорони вод обтяжуючих ознак у певних випадках дає підстави для притягнення винних до кримінальної відповідальності за ст. 242 ККУ «Порушення правил охорони вод». Такими обставинами, зокрема, може бути настання небезпечних наслідків у формі спричинення в результаті порушення

водоохоронних правил забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміна їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел, створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Покарання за відповідні злочини настає у вигляді штрафу від ста до двохсот мінімальних неоподаткованих доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеження волі на той самий строк. За ч. 2 цієї ж статті, якщо відповідні діяння спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки, відповідальність настає у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк [5, с. 457].

Згідно зі ст. 43 Закону України «Про курорти» особи, винні в порушенні вимог законодавства про курорти, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку.

Закон не містить переліку правопорушень, що є юридичною підставою притягнення винних до юридичної відповідальності, не передбачені склади відповідних правопорушень (злочинів) також ні КУпАП, ні ККУ. Це, однак, не означає, що вчинення правопорушень (злочинів) у сфері курортної справи, зокрема порушення правового режиму курортних та лікувально-оздоровчих територій, не тягнуть за собою юридичної відповідальності. Вчинення відповідних правопорушень (злочинів), як зауважує Н. Р. Малишева, є підставою для застосування норм юридичної відповідальності загального характеру. Зокрема, за порушення санітарного режиму округу (зони) санітарної охорони курорту винні особи несуть відповідальність за ст. 42 КУпАП «Порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм». Відповідальність у цьому випадку настає у вигляді накладення на громадян адміністративного штрафу від одного до дванадцяти *нмдг* і на посадових осіб – від шести до двадцяти п'яти *нмдг* [6, с. 590].

За псування, ушкодження, знищення природних курортних і лікувальних ресурсів і факторів, порушення інших вимог з використання і охорони зон кримінальна відповідальність можлива за ч. 2 ст. 89 (умисне знищення чи істотне ушкодження лісових масивів шляхом підпалу); ст. 160 (незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, що виконують санітарно-гігієнічну та оздоровчу функції); ст. 207 (знищення, зруйнування або псування територій природно-заповідного фонду) ККУ, якщо зазначені порушення вчинені в межах курортних, лікувально-оздоровчих зон та курортів.

Адміністративна відповідальність за такі порушення передбачена ст. 52 (псування та забруднення сільськогосподарських та інших земель); ст. 65 (незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур та молодняка); ст. 72 (пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, шкідливими викидами, відходами і покидьками); ст. 78 (викид забруднюючих речовин в атмосферу з перевищенням нормативів або без дозволу і шкідливого порушення порядку здійснення впливу на

атмосферне повітря); ст. 153 (пошкодження або самовільна порубка зелених насаджень у містах) КУпАП.

Порушення вимог з використання та охорони курортних і лікувально-оздоровчих зон, курортів, що полягає в невиконанні вимог щодо використання та охорони природних об'єктів, які знаходяться на таких територіях, тягне застосування адміністративної відповідальності (ст. ст. 53, 57, 59, 60, 67, 73 КУпАП).

Чимало мінеральних джерел на територіях курортів сьогодні використовуються без попередніх робіт щодо геологічного вивчення надр або ж з порушенням правил проведення відповідних робіт. Це дає підстави для застосування до винних адміністративної відповідальності за ст. 58 КУпАП «Порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр», якщо таке діяння може призвести чи призвело до недостовірної оцінки розвіданих запасів мінеральних вод або умов для будівництва та експлуатації підприємств по їх видобуванню – у вигляді накладення штрафу на посадових осіб від десяти до чотирнадцяти *нмдз*.

Отже, факт вчинення правопорушення на курортних чи лікувально-оздоровчих територіях є кваліфікуючою ознакою при застосуванні адміністративних чи кримінальних санкцій. Водночас слід зазначити, що існує потреба у встановленні спеціальної, хоч би адміністративної відповідальності за порушення режиму курортів та інших лікувально-оздоровчих територій.

До осіб, винних у вчиненні порушень законодавства про курорти, одночасно з притягненням їх до адміністративної, кримінальної чи дисциплінарної відповідальності або ж незалежно від такого притягнення можуть бути застосовані заходи майнової відповідальності. Оскільки спеціальних такс чи методик для територій оздоровчого типу законодавство України не передбачає, шкода, що заподіюється такими правопорушеннями, обчислюється на загальних підставах, передбачених Цивільним кодексом України.

Зазначена шкода підлягає відшкодуванню в повному обсязі залежно від свого розміру та об'єкта посягання. Слід зазначити, що для деяких видів природних ресурсів курортно-рекреаційних територій встановлено спеціальні кодифікаційні норми – такси, головна функція яких полягає в компенсації шкоди, заподіяної протиправним використанням вказаних природних ресурсів. Так, шкода, спричинена природним ресурсам курортно-лікувальних та рекреаційних зон у межах природно-заповідного фонду, підлягає відшкодуванню на підставі спеціальних такс.

Необхідно зазначити, що суттєвою прогалиною екологічного законодавства, на думку О. М. Ткаченко, є недостатнє врахуванням цінності та вартості лікувальних природних ресурсів, що відповідно не враховується при визначенні розмірів майнової відповідальності осіб, які заподіяли шкоду [7, с. 397].

Висновки та перспективи. На основі проведеного дослідження можна зробити узагальнення, що інститут відповідальності за порушення правового режиму курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей

перебуває у стані трансформації. У зв'язку з недосконалістю чинного законодавства постають проблеми забезпечення правопорядку в означеній сфері правовідносин.

Тому, зважаючи на ці чинники, у подальших наукових дослідженнях варто зосередити увагу на питаннях впровадження заходів щодо посилення адміністративної, кримінальної та матеріальної відповідальності за порушення режиму використання й охорони курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей; удосконалення процедури накладення відповідних стягнень; прийняття спеціальної методики визначення розміру відшкодування у разі заподіяння шкоди природним лікувальним ресурсам.

Список літератури:

1. Костяшкін І. О. Право загального землекористування громадян [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук / І. О. Костяшкін. – К., 2005. – 185 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : станом на 6 грудня 2016 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 2017. – № 2. – Ст. 25.
3. Кримінальний кодекс України : станом на 6 жовтня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 47. – Ст. 800.
4. Цивільний кодекс України : станом на 2 листопада 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 49. – Ст. 847.
5. Гетьман А. П. Екологічне право України : підруч. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга. – Х. : Право, 2005. – 464 с.
6. Бобкова А. Г. Правовий режим використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів / А. Г. Бобкова // Екологічне право : Особлива частина : підруч. для студ. юрид. вузів та фак. / за ред. В. І. Андрейцева. – К. : Істина, 2001. – С. 451–478.
7. Малишева Н. Р. Правові засади формування, збереження та раціонального використання національної екологічної мережі України / Малишева Н. Р. // Екологічне право України. Академічний курс : підруч. – 2-е вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 518–599.
8. Ткаченко О. М. Правове регулювання використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон / О. М. Ткаченко // Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – С. 387–397.

References:

1. Kostiaszhkin I.O. (2005). Pravo zagalnogo zemlekoristuvania gromadian [Right for general land-tenure of citizens]. Kiev, 185.
2. Kodeks Ukrainy pro administrativni pravoporushenya [The Code of Ukraine about administrative crimes] of December 6, 2016 // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2017), 2, 25.
3. Kriminalniy kodeks Ukrainy [Criminal code of Ukraine] of October 8, 2016 // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2016), 47, 800.
4. Tsuvilniy kodeks Ukrainy [Criminal code of Ukraine] of November 2, 2016 // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy [Supreme Council of Ukraine] (2016), 49, 847.

5. Hetman A. P., Shulga M. V. (2005). *Ecologichne pravo Ukrainy* [Ecolaw of Ukraine]. Kharkiv, Ukraine: Law, 464.

6. Bobkova A.G. (2001), *Pravovy rezhim vykoristanya ta ohorony kurortnyh, likuvalno-ozdorovchih y kurortiv* [The legal regime of use and health resort, therapeutic areas and resorts] / A.G. Bobkova, [Ecolaw of Ukraine: Special part], Kyiv, Ukraina: Istyna, pp. 483-501.

7. Malisheva N.R. (2008). «Legal principles of forming, preservation and rational, use of national ekologikal network of Ukraine» / N.R. Malisheva, [Ecolaw of Ukraine: Academic course]. Kyiv, Ukraina: Legal opinion, pp. 518–599.

8. Tkachenko O.M. (2013), *Pravove reguluvanya vykoristanya ta ohorony kurortnyh, likuvalno-ozdorovchih y rekreaziynih zon* [Legal regulation of use and protection of resort, therapeutic and recreational areas] / O.M. Tkachenko, [Ecolaw of Ukraine]. Kharkiv, Ukraine: Law, pp. 387–397.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ КУРОРТОВ И ЛЕЧЕБНО- ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫХ МЕСТНОСТЕЙ

Ю. С. Петлюк, А. А. Цыганок

Аннотация. *Статья посвящена исследованиям современных теоретико-практических проблем применения мер юридической ответственности за нарушение правового режима курортов и лечебно-оздоровительного местностей (зон) как природных объектов и территорий, подлежащих особой охране.*

В работе указано, что к лицам, виновным в совершении нарушений законодательства о курортах, одновременно с привлечением их к административной, уголовной или дисциплинарной ответственности или независимо от такого привлечения могут быть применены меры имущественной ответственности. Поскольку специальных такс или методик для территорий и объектов лечебно-оздоровительного типа законодательство Украины не предусматривает, вред, причиняемый такими правонарушениями, исчисляется на общих основаниях, предусмотренных Гражданским кодексом Украины.

На основании проведенного исследования можно сделать обобщение, что из-за несовершенства действующего законодательства возникают проблемы обеспечения правопорядка при использовании и охране курортов и лечебно-оздоровительных местностей. Поэтому, учитывая эти факторы, целесообразными являются предложения принять безотлагательные меры по усилению административной, уголовной и материальной ответственности; совершенствование процедуры наложения соответствующих взысканий; принятие специальной методики определения размера возмещения в случае причинения вреда природным лечебным ресурсам.

Ключевые слова: *ответственность, правонарушение, природные лечебные ресурсы, курорт, лечебно-оздоровительная местность.*

RESPONSIBILITY FOR OFFENCE IN THE FIELD OF USE AND GUARD OF RESORTS AND CURATIVELY-HEALTH LOCALITIE

Y.S. Petliuk, A.A. Tsyhanok

Abstract. *The article is devoted doslidzhennnyu modern theoretical and practical problems of application of legal liability for the violation of the legal regime resorts and medical ozdorovnyh areas (zones) as natural sites and areas to be protected.*

The paper stated that the persons guilty of committing violations of the law of the resorts at the same time bringing them to administrative, criminal or disciplinary or prosecution regardless of the measures can be applied vidpovidalnosti. Because property taxes or special techniques for therapeutic areas and objects -sanitary such legislation Ukraine does not imply pity that caused such offenses calculated on general grounds stipulated by the Civil Code of Ukraine.

Based on the research that can make generalizations, because of the imperfection of the current legislation there is a problem with law enforcement use and health resorts and therapeutic localities. Therefore, in view of these factors, it is reasonable proposal to take urgent measures to strengthen administrative and criminal liability; improving procedures for the imposition of appropriate penalties; adoption of a special methodology for determining the amount of compensation in case of damage to natural medicinal resources.

Key words: *responsibility, offence, natural curative resources, resort, curatively-health locality.*

УДК 349.42

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПАЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

І.А. ЗАПЛІТНА, аспірантка^{*}

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

E-mail:iryna_kyluk@i.ua

Анотація. *Стаття присвячена аналізу політичних, економічних та соціальних передумов, із настанням яких виникла потреба проведення паювання земель в Україні. За результатами дослідження визначено, що політичними передумовами паювання земель в Україні стала політична зміна влади, проголошення незалежності України, необхідність в оновленні законодавства. Економічними – прагнення*

^{*} Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.М. Єрмоленко

© І. А. Заплітна, 2017